

A tízparancsolat mint az emberi élet értékrendje

1. A cselekvésről

Annak a sokat keresett „differentia specificá”-nak, amely az embert az állattól megkülönbözteti, egyik lényeges mozzanata kétségtelenül a cselekvés. Cselekedni csak az ember tud és nincs ember, aki a cselekvés lehetőségéből ki volna zárva. De a cselekvést el kell határolnunk attól a vak életműködéstől, amelynek különböző formái minden előre egyaránt jellemzők. Mi az, ami a cselekvést ettől az alacsonyabb működéstől megkülönbözteti? Közvetlen kapcsolata a valóság egységével. Ez a kapcsolat a cselekvés előfeltételében jelentkezik: az értékelésben. Minden cselekedet azzal az igénnyel lép fel, hogy egy alacsonyabb értékű állapotból egy magasabb értékűbe visz. Az alacsonyabb érték ellenállása elválaszthatatlan a cselekvés fogalmától. Cselekvésről csak ott lehet szó, ahol ellenállást kell leküzdeni, ahol „a sült galamb nem repül a szánkba”. A cselekvés értelme tehát: az alacsonyabb érték ellenállásának leküzdése és átalakítása magasabb értékűvé. Röviden: az anyag szellemmé teremtése. Pontosan így határoztuk meg az áldozatot is. A cselekvés értelme: az áldozat.

Minden cselekedet bizonytalan. Azzal az igénnyel lép fel, hogy magasabb értéket valósít, de nincs kezében a mérték, amely eldönthetné, melyik érték magasabb és melyik alacsonyabb. Ez a mérték az Egy volna; de a cselekedet éppen ezt az Egyet keresi. A cselekvés a Sok nosztalgijája az Egy iránt. Ez a nosztalgia csak ott lehetséges, ahol az Egy a Sokba rejtőzve megjelenik és ezzel megbontja az összefüggésből-kiesettség halálszerű nyugalomát; tehát csak az emberben. Az Egy rejtett jelenléte irritálja az embert, az egyetlen élő, aki az Egy és Sok ütközősíkján él. Ez sarkallja cselekvésre, de ez teszi a cselekvést bizonytalaná is. Szemben a tiszta szellemmel, amely teremtő szó, a cselekedet kísérlet – e viszony analógiáját minden kísérleti tudomány ismeri.

A cselekvés tehát elválaszthatatlan a nagy kérdéstől: helyes-e egy cselekedet vagy helytelen? A cselekvésen belül a kérdés megválaszolhatatlan: ez a megválaszolhatatlanság maga is a cselekvéshez tartozik. Helyes akkor, ha valóban alacsonyabb értéket győz le és magasabbat valósít. De a cselekvés, mint a Sok létformája, mindig a valóság egy szegmentjére irányul. Hogy ezen a ponton valóban magasabb értéket valósít-e, eldönthetetlen, míg a valóság teljes értékrendje nem áll a cselekvő előtt. Ez a fok már az Egy, amely minden cselekvés felett áll. Hogy egy cselekedet helyes-e vagy nem, csak olyan pontból ítéltető meg, amely már cselekedet-feletti.

Cselekedet-feletti az azonosság. Az ember helyzetéből nézve az azonosság a már-nem-cselekvés, a cselekvés pedig a még-nem-azonosság. Hogy az ember útja a cselekvés útja, tehát az ellentmondás útja, egyben meghatározza az ember lényegét is: ő maga az ellentmondás, amit magának kell megoldania. Az ember önmaga számára átmenet, amelyben nem lehet megrekedni. El kell jutnia a cselekvéstől az azonosságig, ami már-nem-cselekvés. De csak a cselekvésen keresztül juthat el oda. Cselekedeteken, ellentmondásokon át bukdácsolva kell eljutnia az „utolsó cselekedetig”, ami az ellentmondást megoldja: az emberáldozatig. Ezen túl megszűnik az ellentmondás, megszűnik az átmenet, megszűnik az ember. Ezen túl az ember azonosság lesz. Egy lesz, tiszta szellem lesz.

De az utolsó cselekedetet nem lehet előre hozni. Aki előre hozza, aki lelép a cselekvés útjáról, üres kultuszt űz. Példa rá minden „tiszta doktrina” és Kelet számos aszkéta szektája. Az ember, aki ellentmondás, csak a cselekvő ellentmondás útján juthat el az Egyhez. A cselekvés az ő viszonya az egészhez. „Viszonya” az egészhez: az embernek csak ez van. Ő maga nem egész, de érintkezik az egészszel és ezzel az egész vonzókörébe kerül. De nem is rész: a rész már kiesett az

egész vonzóköréből. Az ember tört egész. Szemben a töretlen egésszel: a szellemmel, ő szellem, lélek és test. Ez a hármasság már nem a szellem sokrétűsége. Az Egy trinitása töretlenül egy marad, a három tag három egymás felé mutató irány. De a szellem-lélek-test emberi trinitását az jellemzi, hogy az egyes tagok függetlenségre is törnek. Maga az a tény, hogy az ember szellem és lélek-test, már ezt a törtséget, vagy ami ugyanaz: ezt a szétbomlási törekvést fejezi ki. A szellem maga az egész; ami mint ennél több jelenik meg, valójában csak ennél kevesebb lehet. Ezért mondja Augustinus, hogy a megismerés (a szellem önkeresése) lebontás, nem pedig hozzáépítés. A függetlenség, amire a lélek és test törnek, függetlenség a szellemtől. De ezért a szétszakadásért csak maga az emberi szellem lehet felelős, mert nincs más felelősség, mint a szellemé. Az emberi szellemre valóban jellemző, hogy ő maga is ki tud szakadni egész-voltából, el tud szakadni saját lényegétől, hogy mint autonóm értelem működjék. Ez az autonóm értelem, amelynek a matematika és a formális logika a legsajátosabb szervezi, úgy tud kifejtetni szellemi működést, hogy az ember egészét érintetlenül hagyja: ürrel szigeteli el magát az embertől.

Így lesz a *cselekvés* az ember viszonya az egészhez: nosztalgia. A cselekvésben az egész ember vesz részt; a nosztalgia a tört egész minden darabját egybefűzi. Túl az utolsó cselekedeten az emberre az Egy vár. De éppen ide nem juthat el, ha az Egy megértésében cselekvése nem vesz részt. Ehhez a megértéshez az egész ember kell: nemcsak szellemével és nem is csak szellemével és lelkével, hanem bőrével, húsával és csontjával is meg kell értenie az Egyet. A cselekvés az a csatornarendszer, amelyen keresztül a megértés átjárja az egész emberi valóságot.

***

A helyes és helytelen cselekedet kérdése csak itt válik megfogalmazhatóvá. A vágyakozás is tud önállósulni: ez a beteges vágy. A helyes és helytelen cselekedet közt ugyanaz a különbség, ami az egészséges és beteges vágy közt. Az egészséges vágy kielégülésre tör; a beteges mindent elkövet, hogy tárgyát el ne érje. Ez a betegség a helytelen cselekedet értelme. Ahogy a beteges vágy nem a kielégülést szolgálja, a helytelen cselekedet nem az egészszé válást.

De van-e egyáltalában mód a helyes cselekedetre? Hiszen előfeltétele cselekedet-feletti; tehát éppen saját céljának elérése. A cselekedet valóban mindig ez az ellentmondás marad és a bizonytalanság kioldhatatlanul a lényegéhez tartozik. De minél mélyebben ellentmondás egy ellentmondás, annál biztosabban keresztültöri önmagát. A cselekvés mint ellentmondás maga az ember mint ellentmondás; tehát az ember mint tiszta átmenet: az ember kevesebb, mint önmaga és több, mint önmaga, de semmiképpen sem azonos önmagával. Ilyen önálló lét, hogy „ember”: nincs; ő a folyó folyása, a levegő áramlása, az idő múlása. És metafora mentesen: ő a szellem emelkedése és az anyag zuhanása. Ha egy hajszálnyival is több lenne, mint ez a már-nem és még-nem, ha az ellentmondás szöge csak egy fokkal is enyhülne, a cselekvés ellentmondása keresztültörhetetlen volna. Ha önmaga bármely mozzanatával meghatározható volna az ember, ha meghatározható volna mint társadalmi lény, mint gazdasági lény, mint ösztönlény, ha valóban létezhetne ilyen tudomány, mint szociológia, közgazdaságtan, antropológia vagy pszichológia, akkor elvileg lehetetlen volna a helyes cselekedet. De mert az ellentmondás ezzé a tiszta átmenetté hegyezi ki az emberi létet, a cselekvés ellentmondása is áttörhető.

Hogyan törhető át?

A cselekedet-feletti pont, ahonnan a cselekedet értéke lemérhető volna: az azonosság, vagyis a szellem. De az ember maga szellem is. Ellentmondó léte éppen azt jelenti, hogy szellem és mégsem szellem. A szellem azonos önmagával, az ember nem. A szellem egész, az ember tört egész. Mít jelent ez a tört egész? Az egészben-lét nincs elzárva az ember elől. Egy-egy lendülettel el tudja érni a szellemet – csak *megmaradni* nem tud benne. Egy-egy pillanatra egészszé tud forni –

csak egészben *maradni* nem tud. Fizikai kifejezéssel élve: nincs kohéziója. A kohézió (a fizikában is) az egészben-maradás képessége: maga a szellemi képesség. A kohézió hiánya különbözteti meg az embert a szellemtől.

Mert az embernek nincs kohéziója, a cselekvés útjára kényszerül. De mert csak ez választja el a szellemtől, nyitva áll számára a lehetőség a helyes cselekedet ellentmondó előfeltételének áttörésére is. Ami ezt a lehetőséget számára közvetíti, ennek a kohézióknak mintegy pótléka: az emlékezet.

Az emlékezet lét és nemlét hídja. Valami közvetítő az igen és nem, azonosság és nem-azonosság, egész és nem-egész között. Ami az emlékezetben él, nincs jelen, de nincs is távol – valami kvantifikálhatatlan közlépben él a kettő között. Az emlék nem azonos azzal, aminek az emléke, de nem is más: részesedik annak azonosságában. Hozzáköti valamihez, akár a kohézió –, de mégsem úgy. Kép, de plótinuszi értelemben: olyan kép, amely erő is. Ez az erő abból a létből fakad, amit az emlék közvetít. Hogy ez az erő jelen legyen, két előfeltétele van: hogy közvetlen érintkezés előzze meg azzal a léttel, amiből fakad (aminek emléke) és hogy ez a közvetlen érintkezés megszakadjon. Mind a kettő teljesül az ember és a szellem viszonyában. Így irányíthatja cselekedeteit az ember a szellem emlékeitől. Nem magától a szellemtől, mert a szellem semmilyen cselekvésnek nem eszköze és a vallás nem azonos az etikával. Amíg a szó cselekedet, a Név kimondhatatlan. De irányíthatja magát a szellem emlékeitől, mert ez az egyetlen, amit az ember a szellemért saját akaratából tehet: emlékezni a szellemre. Az Írás így mondja: „... egész tehetségeddel”.